

Натисніть тут, щоб

КУПИТИ КНИГУ НА САЙТІ

або

заможляйте по телефону:

(0352) 28-74-89, 51-11-41

(067) 350-18-70

(066) 727-17-62

*Ліман Френк
Баум*

*Переклад
Анатолій Саган
Художник
Світлана Словотенко
Тернопіль
Богдан*

Найкращий друг усіх дітей

Ставши автором цілої низки повістей про чарівну Країну Оз, американський письменник Ліман Френк Баум (1856–1919), сам того не бажаючи, затьмарив сьйвом «озівського» циклу все, що туди не ввійшло. Це сьйво виявилось настільки яскравим, навіть сліпучим, що може скластися хибне враження, нібито інші твори цього автора не настільки яскраві і не такі вигадливі, як повісті про пригоди канзаської дівчинки та її друзів. А це зовсім не так, і перед вами — чудова нагода пересвідчитись у цьому.

Особливої уваги з «позаозівських» творів Баума заслуговує чудова казкова повість «Життя та пригоди Санта-Клауса».

Яким було дитинство Санта-Клауса? Чому він проникає до осель через комин? Звідки взявся оленячий запряг? На ці, як і на багато інших запитань, на які не скупляться допитливі діти, відповів у 1902 році сам містер Баум. Відповів по-своєму, з притаманною тільки йому вигадливістю і фантазією.

Його Санта не живе на Північному полюсі чи в Лапландії. Він не завжди був добродушним білобородим дідусем. У нього немає дружини — місіс Клаус. Зате з волі злісних аугвасів він потрапляє у джунглі, а завдяки заступництву могутніх ельфів щасливо повертається назад...

Санта-Клаус, народжений уявою Френка Баума, живе у чарівному світі, населеному простими смертними і чарівними безсмертними. Звідки нам знати, можливо, і сам письменник не відмовився би пожити рік-два у тих чарівних краях. Принаймні, між Сантою Баума та самим Ліманом Френком таки чимало спільного.

Ось як пише про Клауса Баум: *«Діти весело шуміли і гралися з Клаусом, хлопчак каталися на ньому верхи, дівчатка любили сидіти у нього на руках, а малеча довірливо тулилася до ніг. І де б не з'являвся Клаус, усюди біля нього дзвенів дитячий сміх...»*

А ось картинка із життя письменника.

...Холодного весняного вечора 1898 року чикагський комівоаяжер Френк Баум, статний 40-річний чоловік з розкішними вусами, вийшов з дому, маючи намір скромно розважитись. Та не встиг він ступити й кількох кроків, як на нього налетіла компанія дітлахів, у тому числі і чотири його сина, з криками: «Нечесно, нечесно, сер, ви ж обіцяли розповісти казку». Діти були мокрі від дощу, з носів їм текло, і вони шморгали ними з артистичною образою.

Френк Баум не вмів відмовляти дітям. Недарма книгу спогадів про нього його старший син Генрі так і назвав: «Як потурати дітям».

Відколи містер Баум та його родина перебралися в Чикаго і він отримав там роботу у господарській крамниці, щодня, о шостій годині вечора, у вітальні їхнього будинку, перед каміном, збиралися сусідські діти. Френк розповідав їм казкові історії. А рівно о 9-й вечора з'являвся поліцейський і розвозив дітей по домівках.

Наступного ж дня, о шостій вечора, всі знову збиралися біля каміна, і казка тривала далі.

* * *

*«Він з вигляду червоний, з округлим черевцем,
Що труситься від сміху, мов миска з холодцем!» –*

каже Король Горовик із повісті «Озма із Країни Оз», третьої з циклу про чарівну країну. Цей двовіршик герой «запозичив» із поеми американця Клементя Майкла Мура, яка мала довгу назву «Різдво на порозі, або Візит Санта-Клауса» (1822).

Своєю повістю Френк Баум продовжує традицію осмислення образу Санта-Клауса, що сягає ще XIII століття, коли голландці уявляли Сінтерклааса (так вони величали святого Миколая) з білою бородою та церковними прикрасами, верхи на віслюкові, з мішком подарунків для чемних діток і в'язкою різок від чорта — для нечем.

Традиція робити подарунки найменшим перетнула Атлантику в XVII столітті разом з голландськими колоністами. Сінтерклаас почав свою ходу Америкою з Нового Амстердама (так тоді називався Нью-Йорк).

Зрозуміло, що такий популярний персонаж аж ніяк не міг обминути увагу митців, і вже у 1809 році Вашингтон Ірвінг публікує сатиричну «Історію міста Нью-Йорка», де від душі пройшовся по голландському минулому Нью-Йорка. Не обминув він і Сінтерклааса, зобразивши його дідком, що літає на білому коні та вкидає в комини дарунки для малечі. У 1821 році виходить поезія Вільяма Джиллі під назвою «Сантеклаус». У 1822 році світ знайомиться з уже згаданим твором Клементя К. Мура. Його Санта-Клаус більше схожий на людей: він не літає на білому коні, а роз'їжджає на оленячому запрягу. Цікаво, що сам містер Мур не збирався пропонувати поему широкому загалу, і якби його друг не відніс її в газету «Сентинель», світ так і не дізнався би про її існування.

У 1869 році були опубліковані вірші Жоржа Вебстера, який переселив Санта-Клауса аж на Північний полюс. А в 1878 році світ побачив збірку казок «Подорожі дівчинки Лілл», авторками якої було ціле тріо авторів: Елліс Таун, Софі Мей та Елла Фармен. Одну зі своїх подорожей дівчинка здійснила до країни Санта-Клауса.

А потім прийшов 1902 рік, а з ним побачила світ повість Френка Баума. Вона виявилася зовсім не схожою на традиційні розповіді про Санта-Клауса та його почини.

Крихітка-знайда, що ледь не став здобиччю левиці Тигруні; чарівна німфа Нецилія, яка не побоялася порушити Закон заради порятунку малюка; Господар Усіх Лісів — великий Ак, який дозволив залишити хлопчика у Лісі... Автор створює неповторний світ навколо Клауса, оточує безсмертними, які зробили неоціненну послугу, звільнивши його від необхідності потом і кров'ю заробляти хліб насущний. І він вирішує дарувати радість малечі.

І в цьому ще одна схожість між Санта-Клаусом та автором книги, яку ти зараз тримаєш у руках.

Анатолій Саган

Частина

перша

Юність

Розділ перший
ДИКА ПУЩА

Вам не доводилося чути про величну Дику Пущу? Давно, коли я був іще голопуцьком, мені часто співала про цей праліс моя няня. Про що йшлося у тих піснях? Про могутні, кремезні дерева, яких було тут чималенько. І про їхнє коріння, що тісно переплелось під землею. І про їхні крони, що підпирали небо. І про кору цих дерев, товсту і шерехату. І про вигадливо покручене гіляччя. І про густий листвяний килим, крізь який лише де-не-де пробивається сонячне проміння, скрашуючи вікодавній опад світляними цятами та мережачи оманними, вибагливими тінями мох, лишайники, шелестливий листопад.

Якби ви опинилися у затінку Дикої Пущі, попервах вона би вас ошелешила своєю похмурою величчю. Якщо покинути освітлений пролісок і заглибитися у гушавину, то ліс спочатку відлякує, але згодом цей переляк розвіюється, і дикі нетрі захоплюють, зачаровують своєю красою.

Силу-силенну літ розкошує Дика Пуща, німотна і безлюдна, і ніщо не порушує правічної тиші, крім цокоту бурундуків, пташиного співу та звіриноного гарчання.

І все ж таки, птаство та звірина — не єдині мешканці цього лісу. Ще в незапам'ятні часи Дику Пущу облюбували феї, нуки, рілси та німфи, які нам, людям, знайомі хіба що з казок і легенд. І допоки існує цей праліс, доти його нетрі слугуватимуть домівкою, сховком та місцем розваг для цих безсмертних істот і доти вони житимуть весело і вільотно у його закамарках.

Отак і пишається Дика Пуща, відокремлена від світу людей... І навіть наймудріший не знає, чи зазнайомляться ці два світи коли-небудь.

Розділ другий
ДИТЯ ЛІСУ

олись, у давні-предавні часи, настільки предавні, що й наших предків не було ще на світі, у величній Дикій Пущі жила лісова німфа Нецилія. Вона доводилася близькою родичкою славетній Королеві Журлайні, а мешкала в альтанці, що стояла в тіні тисячолітнього дуба. Раз у рік, на Свято Брунькування, о тій благодатній порі, коли на гіллі народжуються молоді пуп'янки, Нецилія мала подавати Королеві Журлайні золоту чашу великого Ака, і Королева, побажавши процвітання своєму пралісу, відпивала з дорогоцінної посудини. Мабуть, ви збагнули, що Нецилія була не просто німфою. Крім того, подекують, що її дуже шанували за вроду та грацію.

Коли Нецилія з'явилася на світ, уста її були німі як камінь. Та не одна вона не вміла говорити: ані Королева Журлайна, ані навіть сам великий Ак — ніхто з них іще навіть не здогадувався, що є на світі дар живого слова. Дуже давно це діялося. Світ у ті часи був геть зелений, а юним лісам було б зле без заступництва німф, які допомагали тонким тендітним деревцям рости й наливатися силою. І ось тоді, в один із незапам'ятних днів, на світ з'явилася Нецилія. Сяйлива, вродлива, гінка та струнка, наче пагін, вона родилася, щоб дарувати втіху лісові.

Її волосся мало колір зелених, ще недозрілих каштанів; очі голубіли на сонці і робилися фіолетовими у затінку; ніжно-рожеві щоки пломеніли, наче хмари у призахідному сонці, а губи, повні та духмяні, червонилися, наче гранат. Плаття Нецилії було зшите з важкого дубового листя, котре так любляють, не визнаючи нічого іншого, всі лісові німфи. Її граційні ніжки прикрашали сандалії, і тільки пишне блискуче волосся було нічим не прикрите.

Обов'язків Нецилія мала небагато, та й ті були прості. Вона пильнувала, щоб її підопічні не заростали лабузинням, яке так шкодить деревам. Час від часу вона підживляла ґрунт під ними та відганяла отруйних штрикальників, які лише чекали слушної миті, щоби налетіти на дерева і так поштрикати їхні стовбури, що ті корчилися і гинули. А коли лісові починала дошкуляти спека, Нецилія підливала спраглий молодняк водою зі струмків та лісових озерець.

І так тривало з незапам'ятних часів. Із плином часу бур'яни призвичаїлися обминати ліс, населений німфами, та й штрикальники теж сюди більше не потикалися. Деревна зміцніла, погрубшала і вже зовсім не боялися вітрів, як це було замолоду. Роботи в Нецилії поменшало, і час немовби сповільнив свій біг. Із року в рік життя у Дикій Пущі спокійнішало, одноманітнішало — себто ставало зовсім не таким, яким хотіла б його бачити весела за вдачею німфа.

Утім, було б неправдою сказати, що життя у Дикій Пущі геть нудне. Кожної повні його мешканці водили Королівський хоровод. А ще тут справляли Горіхове свято і Ювілей Осінніх барв, врочисту Листопадову церемонію і пишний обряд з нагоди Свята Брунькування. Щоправда, решта днів поміж веселими подіями таки були заповнені нудним очікуванням свята.

Ніхто із сестер Нецилії не думав, не гадав, що цю безтурботну лісову німфу зможе коли-небудь огорнути туга. Однак, через багато років, сповнених невеселими роздумами, саме так і трапилося. Якоїсь миті, коли зносити сірі будні вже не було ніякої змоги, Нецилії увірвався терпець. Їй нестримно захотілося зробити щось по-справжньому цікаве, змінити своє життя так, як іншим лісовим німфам навіть уві сні не снилося. І якби не Лісовий Закон, вона б так і вчинила: махнула б геть на все рукою та й подалася собі світ за очі — шукати цікавих пригод.

Поки красуня Нецилія отак сумувала, до Дикої Пущі завітав сам Лісовий Господар — великий Ак. Щоразу, коли він з'являвся у пралісі, лісовим німфам дозволялося прилягти біля його ніг і прислухатися до мудрих слів, що їх зрікали Акові вуста. Тому що немає на світі нікого, хто був би могутнішим та мудрішим за великого Ака. Лісовий Господар Ак бачить усе і все знає.

Тієї ночі він сидів, тримаючи Королеву за руку (Ак любив лісових німф так, як батько любить своїх дітей), а Нецилія та її численні сестри лежали у нього в ногах і жадібно ловили кожне його слово.

— Красунечки мої, — говорив він, погладжуючи сиву бороду, — нам таки добре живеться у Дикій Пущі. Ми живемо і навіть не здогадуємося про ті злигодні та біди, що від них потерпають прості смертні, котрі оселилися на відкритих рівнинах. Так, я згоден, нас із ними ніщо не пов'язує, але таким високославним особам, як ми з вами, зайва милосердність не завадила би. Мені інколи доводиться проходити побіля халуп отих смертних бідаків. Якби ви знали, як важко в такі миті утриматись від того, щоб зупинитися і зробити так, щоби вони зажили безбідно і щасливо! Проте, мабуть, така вже їхня доля, що вони мусять страждати (звичайно, не всі й не завжди, але все ж таки). Та й не личить нам чинити всупереч матінці-Природі.

— Проте, я гадаю, — озвалася Королева Журлайна, киваючи у бік Лісового Господаря, — це аж ніяк не означає, що великий Ак ніяким чином не допомагає безталанним смертним.

Лісовий Господар усміхнувся і промовив:

— Інколи я зустрічаю найменших з-поміж них — тих, що їх самі люди називають «діти». У таких випадках я здебільшого зупиняюся, щоби зарадити їхньому горю. От у життя дорослих, ані чоловіків, ані жінок, я ніколи не втручаюся, тому що вони повинні терпляче нести тягар, покладений на них Природою. А безпорадна малеча має право на щасливе існування. Ці безневинні нащадки людського роду ще встигнуть сьорбнути лиха і пройти випробування, які відміряла їм їхня доля. Але нехай це станеться тоді, коли вони подорослішають. Тому, мені здається, я маю цілковите право їм допомагати. Ось, наприклад, не так уже й давно — близько року тому, — я натрапив на чотирьох нещасних діточок, котрі тулилися одне до одного у злиденній дерев'яній халупі та повільно замерзали. Їхні батьки подались до сусіднього села у пошуках харчу. А щоби чада за час їхньої відсутності не замерзли, вони розпалили у хаті вогонь. Поки діти сиділи у хаті й чекали повернення дорослих, надворі зчинилася сильна завірюха, всю дорогу перемело снігом, і батьки не мали змоги вчасно дістатися додому. Полум'я у вогнищі повільно вигасало, тепло тікало з хати, всередину халупи проникав мороз, і малеча, що заждалася дорослих, уся промерзла до кісток.

— Бідненькі! — тихо зойкнула Королева. — І як же ти зарадив їхній біді?

— Я гукнув Нелька і попросив, щоби він приніс із мого лісу хмизу і дихав на нього доти, поки той не загориться. І коли полум'я зігріло кімнатку, діти нарешті перестали труситися від холоду, заснули і спокійно проспали аж до повернення дорослих.

— Яка я рада, що ти вчинив саме так! — вигукнула Королева, щиро усміхнувшись Лісовому Господарю, а Нецилія, котра жадібно ловила кожне його слово, прошепотіла:

— Я також невимовно рада!

— А сьогодні ввечері, — провадив далі Ак, — я прийшов на узлісся Дикої Пущі і зненацька почув чийсь безпорадний плач. Цей плач дуже нагадував плач людського дитяти. Я придивився: і справді, на траві біля узлісся лежало безпорадне немовля. Воно було голе-голісіньке і аж заходилося від плачу. А за кілька кроків від нього, в тіні дерев, причаїлася левиця Тигруня і вже намірилася повечеряти малям.

— І що ж ти зробив? — загамувавши подих, запитала Королева.

— Нічого особливого, тому що поспішав до моїх німф. Я наказав Тигруні лягти біля маляти і нагодувати його своїм молоком, щоби воно не померло від голоду. І загадав, аби вона переказала по всьому лісу, всім, хто бігає та повзає, що ніхто не сміє кривдити це немовля.

— Яка я рада, що ти так зробив, — з явною полегшею повторила добросерда Королева.

Натомість Нецилія промовчала. Вона відчула, як у ній наростає якась незбагненна рішучість. А через якусь мить вона непомітно покинула гурт і кудись щезла.

Її тендітна, гнучка постать стрімко пробиралася лісовими стежками. Досягнувши узлісся Дикої Пущі, німфа зупинилася, з цікавістю роззираючись довкола. Нецилія ще ніколи не заходила в таку далечінь. Цим вона порушила Лісовий Закон, за яким лісові німфи повинні жити в найглухіших місцинах Дикої Пущі.

Нецилія чудово розуміла, що йде проти Закону. Та хай там як, а її тендітні ніжки рішуче ступали вперед. Їй страх як хотілося на власні очі побачити немовля, про яке розповідав великий Ак і про яке вона ще нічого не знала. Безсмертні нічогісінько не знають про дітей з тієї простої причини, що самі вони приходять у світ уже дорослими. Визираючи з-за дерев, Нецилія нарешті помітила малюка, що лежав на траві. Наситившись молоком Тигруні, малюк солодко спав. Він був ще надто крихітний, щоби розуміти, що таке небезпека, і єдине, що могло його непокоїти, — це відчуття голоду.

Нецилія нечутно підійшла до малюка, зупинилася, а потім присіла на траву. Її довга мантія кольору трояндових пелюсток розкинулась довкола неї, наче невагома павутинка. На вродливому обличчі німфи проступили і цікавість, і подив, але найбільше було в ньому щирого, по-жіночому ніжного жалю. Малюк — повнощокий, рожевий і цілком безпорадний — був ще зовсім немовлям. Німфа дивилася на нього, а він прокинувся, розплющив очка, усміхнувся, простягнув до неї пухкі рученята... І вже через мить Нецилія, притискаючи малюка до грудей, покvapно поверталася лісовими стежками.

